

تحلیل اهمیت و جایگاه مدرسه فراخوانی در آموزش های مجازی عصر کرونا و پسا کرونا

زهرا بیک خورمیزی^۱، دانشجوی کارشناسی علوم تربیتی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران
 سولماز نورآبادی^۲، استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران

مقدمه

به دلیل گسترش بیماری کرونا^۳، نظام آموزشی با چالش بزرگی مواجه شد و آن تصمیم گیری در مورد چگونگی ادامه فرایند آموزش و یادگیری است. مشکل این است که ضمن حفظ سلامت معلمان و دانش آموزان از این اپیدمی؛ این سؤال مطرح است که روند آموزش چگونه باید ادامه یابد؟ لازم به ذکر است صرف آموزش مدنظر نیست، بلکه آموزش با نحوه «مدرسه فراخوانی^۴» مدنظر است. متخصصان نظام آموزشی می بایست آموزشی را در این دوران تدوین کنند که فرایند مدرسه فراخوانی و معلم فراخوانی^۵ آسیب نبیند و دانش آموزان در مواجهه با معلمان همانند قبل، رغبت و اشتیاق داشته باشند. به اعتقاد ویلیام پرکی^۶ که نظریه پرداز مطرح معلم و مدرسه فراخوانی هست، می توان کلاس های درس و مدارس را به صورت فراخوانی، رهبری کرد. او به صورت ویژه «مدرسه خانوادگی» را مطرح کرده است. در این نوع مدرسه، تمام اعضای مدرسه نسبت به رفاه و آرامش یکدیگر فکر مشغولی دارند. تمام افراد به نوعی درگیر مدرسه زندگی هستند و خود را قسمتی از جامعه مدرسه می دانند. به نظر وی، جو صمیمانه، روحیه مشارکتی و انتظارات منطقی و مثبت؛ از عواملی هستند که در پیدایش مدرسه زندگی خانوادگی نقش مهم و اساسی دارند.

معلم فراخوانی، دانش آموز را به فرایند یاددهی-یادگیری دعوت می کند. مهم ترین نکته در این دیدگاه، باور به دانش آموز به عنوان فردی توانمند، ارزشمند و مسئول است. معلم فراخوانی با استفاده از مهارت هایی می تواند مشوق دانش آموزان به فرایند یاددهی-یادگیری باشد. این مهارت ها می تواند از برقراری ارتباط مؤثر با دانش آموزان، شروع شود و تا مهارت گوش دادن مؤثر، صراحت داشتن نسبت به خود و دیگران، رعایت انضباط معقول، داشتن روحیه مناسب در مواجهه با مسئله عدم پذیرش فراخواندن یا دعوت خویش ادامه یابد (میلر^۷، ۱۹۴۳). می توان گفت بحث مدرسه فراخوانی که مدنظر ویلیام پرکی است؛ در دوران کرونا علاوه بر مدرسه، توجه ویژه ای به اعضای خانواده دانش آموز دارد؛ یعنی تنها اعضای جامعه مدرسه، مدنظر نیست؛ بلکه خانواده ها هم نقش پررنگی در این شیوه آموزش خواهند داشت. با توجه به توضیحات ارائه شده، مسئله اصلی پژوهش عبارت است از: تحلیل اهمیت و جایگاه سبک آموزش مجازی در دوران کرونا و پسا کرونا با توجه به نظریه

1. Zh.beik213@gmail.com
 2. nourabadi@shahed.ac.ir
 3. COVID-19
 4. Invitational School
 5. Invitational Teacher
 6. William Watson Purkey
 7. Miller

مدرسه فراخوانی پرکی، که به سبک تدریس معلمان و شیوه ارتباط گیری آنان و تعاملشان با دانش آموزان در این دوران می پردازد.

روش پژوهش

با توجه به منابع مطالعاتی در این پژوهش، ماهیت موضوع، تحقیق حاضر از نوع تحقیقات کیفی بوده و پژوهشی توصیفی و تحلیلی است. پژوهش توصیفی، مجموعه روش هایی را شامل می شود که هدف آن ها، توصیف کردن شرایط یا پدیده های مورد بررسی است. در روش توصیفی پژوهشگر به دنبال توصیف عینی، واقعی و منظم خصوصیات یک موقعیت یا موضوع می باشد (نادری و سیف نراقی، ۱۳۷۵). از طرفی، هدف پژوهش تحلیلی عبارت است از فهم و بهبود مجموعه مفاهیم یا ساختارهای مفهومی که برحسب آن ها تجربه را تفسیر، مقاصد را بیان، مسائل را ساخت بندی نموده و پژوهش ها را به اجرا درمی آوریم. به عبارت دیگر، هدف پژوهش تحلیلی، وضوح بخشیدن به مفاهیم است که می خواهد تصویری دقیق و آموزنده از ماهیت مفهوم به دست دهد (شورت^۱، ۱۳۸۸).

یافته های پژوهش

در زمان های قدیم، شبکه یادگیری در درون خانواده محل تولد و زیست، اجتماع و قبیله واقع شده بود (دسانتیس^۲، ۲۰۰۳) و گستره یادگیری وسیع نبود. با تکامل جوامع بشری، به تدریج فکر تأسیس نهادهای آموزشی برای رفع نیازهای مهارتی فردی و اجتماعی و انتقال تجارب و دانش به عنوان یک نیاز مبرم شکل گرفت. در عین حال خانواده برخی از کارکردهای آموزشی خود را حفظ نمود و شبکه روابط اجتماعی نیز کارکردهای آموزشی خاص خود را یافت. وسعت حوزه آموزش موجب ایجاد نهادهای گوناگون آموزشی شد که به شیوه های خاص خود به طور عمومی یا در حوزه های تخصصی، مبادرت به انجام فعالیت های فراگیری می نمودند. نیازهای جدید، گستردگی تقاضا، تکامل ابزار و به ویژه ظهور فناوری های نوین، عرصه آموزش را دچار تحولات عظیمی کرد و رویکردهای نوینی در عرصه آموزش مطرح شد. یکی از این رویکردها که در نوع خود منشأ تحول شگرفی شد، آموزش مجازی بود. در دوران شیوع کرونا آموزش مجازی در اکثر کشورها و همین طور کشور ایران رونق یافت. برای اینکه آموزش دانش آموزان در طول دوره فاصله گذاری اجتماعی دچار وقفه نشود و برنامه های درسی طبق برنامه از قبل مشخص شده، تداوم داشته باشد؛ راهکارهای مختلفی ارائه شد. در حوزه آموزش و پرورش، آموزش از طریق تلویزیون و با همکاری شبکه آموزش ارائه شد و هدف اصلی آن رعایت عدالت آموزشی عنوان شد. اگرچه تجارب موفقی در این زمینه کسب شد، اما با توجه به تنوع مقاطع تحصیلی و رشته های درسی عملاً امکان ارائه همه دروس به شکل آموزش تلویزیونی میسر نشد. از طرف دیگر یکی از مهم ترین ایرادات این نوع آموزش، یک طرفه بودن و عدم تعامل بین معلم و دانش آموز بود تا اینکه نرم افزاری در بستر شبکه اجتماعی با عنوان شبکه آموزش دانش آموزی (شاد) طراحی شد و آموزش ها در این بستر ارائه گردید. اگرچه این شبکه هم دارای محدودیت ها و مشکلاتی بود، اما رفته رفته مشکلات آن مرتفع شد و توانست رضایت نسبی معلمان و دانش آموزان را جلب کند. هرچند با ایده آل های آموزش مجازی هنوز فاصله زیادی دارد.

¹. Short
². Desanctis

کلارک و مایر^۱ در زمینه یادگیری الکترونیکی ویژگی‌های زیر را تعریف می‌کنند که می‌توان گفت این موارد از جمله ایده آل‌های آموزش مجازی محسوب می‌شود:

- گنجانیدن محتوای مرتبط با هدف یادگیری؛
 - استفاده از روش تعاملی، مانند کاربرد مثال و تمرین برای کمک به یادگیری؛
 - استفاده از عناصر رسانه‌ای مانند واژه‌ها و تصاویر برای ارائه متن و روش‌ها؛
 - ایجاد دانش نو و مهارت‌ها مرتبط با هدف‌های یادگیری فردی یا مربوط به بهبود کارایی سازمانی.
- در این تعریف کلارک و مایر، چند عنصر درباره یادگیری الکترونیکی وجود دارد: «چه»، «چگونه» و «چرا».

چه: دوره‌های یادگیری الکترونیکی شامل محتوای اطلاعات و روش‌های آموزشی است که به مردم در یادگیری محتوا کمک می‌کند.

چگونه: دوره‌های یادگیری الکترونیکی از طریق رایانه‌ای که واژه‌ها به شکل متن گفتاری یا چاپ‌شده و تصاویر مانند اشکال، عکس‌ها، نقاشی متحرک، یا ویدیو ارائه می‌شود.

چرا: دوره‌های یادگیری الکترونیکی برانند که به یادگیرندگان در رسیدن هدف‌های یادگیری شخصی یا انجام وظایف شغلی کمک کند، به شیوه‌ای که موجب بهبود حرکت در مسیر هدف‌های سازمان شود.

لازم به ذکر است آموزش‌های مجازی به افراد امکان می‌دهد که شبکه‌های آموزشی و جوامع تخصصی ماندگاری از گروه‌ها، حرفه‌ها، مشاغل و علایق به وجود آورند که در آنجا افراد می‌توانند در کنار یکدیگر جمع شوند، دانش خود را، حتی پس از پایان یافتن برنامه آموزشی، به اشتراک بگذارند. یافته‌ها نشان می‌دهد که تعامل در ایجاد محیط یادگیری مناسب و ایجاد ارتباط بهتر با دوره آموزشی تأثیر قابل توجه دارد (عثمان^۲، آتان^۳ و گان^۴، ۲۰۰۵). واگنر^۵ تعامل را رویدادهای متقابلی که نیازمند حداقل دو کنش و دو شی است، تعریف کرده و می‌گوید تعامل هنگامی روی می‌دهد که این اشیاء و رویدادها، متقابلاً بر دیگری تأثیر بگذارند (واگنر، ۱۹۹۴). تعامل نه تنها در یادگیری از راه دور همواره از ارزش خاصی برخوردار بوده است؛ بلکه در آموزش سنتی و در شکل یادگیری مطالعه مستقل، نیز اهمیت آن مورد توجه قرار گرفته است (آندرسون^۶، ۲۰۰۴).

در این بین، طبق گزارش ایرنا سال ۲۰۲۰ سالی بی‌سابقه در تاریخ جهان در حوزه آموزش و پرورش بوده؛ چراکه با بحران شیوع کرونا و اقدامات مقابله با آن از جمله تعطیلی مدارس و عدم دسترسی بسیاری از کودکان جهان به فناوری و تجهیزات آموزش آنلاین، امر آموزش و پرورش به‌ویژه در کشورهای فقیر و کم برخوردار به شدت مختل شده است. با گسترش همه‌گیری کووید ۱۹، به دلیل تعطیلی مدارس و دانشگاه‌ها به مدت نامحدودی به سمت آموزش آنلاین در حرکت هستند (مارتینز^۷، ۲۰۲۰). روس^۸ (۲۰۲۰) در پژوهش خود با عنوان ایجاد برنامه درسی دوران قرنطینه برای تقویت آموزش و یادگیری در زمان شیوع

1. Clark & Mayer
 2. Othman
 3. Atan
 4. Guan
 5. Wagner
 6. Anderson
 7. Martinz
 8. Rous

ویروس کرونا عقیده دارد که بحران فعلی فرصتی برای مریبان است تا با یکدیگر کار کرده و فرصت‌های یادگیری مشترکی ایجاد کنند که به نفع همه باشد. همچنین ایجاد یک برنامه درسی آنلاین، نقاط قوت متعددی دارد؛ برای مثال این برنامه به یادگیرندگان قدرت می‌دهد تا مطابق با زمان و توانایی خود مشارکت کنند. به عبارتی این روش، جوامع مجازی یادگیرندگان را ایجاد می‌کند.

نکته قابل تأمل این است که یکی از مفاهیم اساسی در تعلیم و تربیت، بحث میزان رغبت و اشتیاق دانش‌آموزان هست که در قالب مفهوم آموزش فراخوانی شکل می‌گیرد. آموزش فراخوانی، فرآیندی است که از طریق آن افراد صمیمانه به درک و تحقق پتانسیل خود در همه زمینه‌های تلاش ارزشمند انسانی فراخوانده می‌شوند. در آموزش فراخوانی هر چیزی اهمیت دارد؛ نحوه پاسخگویی به پیام‌ها و تلفن‌ها، نحوه ارتباط افراد با یکدیگر، نحوه پیروی از روندها، برنامه‌ها و سیاست‌ها (پرکی، ۱۹۹۶). در این میان، آنچه مورد توجه است؛ بحث میزان رغبت و اشتیاق دانش‌آموزان و همین‌طور علاقه و انگیزش معلمان به بحث آموزش در این دوران و حتی بعد از آن است. با توجه به شیوع این ویروس در سراسر جهان، نحوه آموزش و تعامل معلمان و فراگیران از نوع سنتی و حضوری به مجازی و الکترونیکی تغییر یافت. این نوع آموزش در بسیاری از کشورها از جمله ایران برای اولین بار رخ داد. بسیاری از افراد که تا قبل از دوران کرونا در فرآیند یاددهی-یادگیری نقش فعالی داشتند، در این دوران بخصوص در اوایل این بحران به‌طور منفعلانه عمل کردند؛ تا زمانی که آموزش‌های مجازی توسط وزارت آموزش و پرورش فراگیر شد؛ اما مسئله این است که نحوه ارتباط فراگیران با یاد دهنندگان به چه شکل باید رقم خورد؟ آن‌ها با یکدیگر چگونه باید تعامل داشته باشند و آیا مدرسه فراخوانی در آموزش مجازی هم پیاده می‌شود؟ طبق آخرین پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه معلم فراخوانی، می‌توان در ۵ طبقه توصیفی معلمان را تقسیم‌بندی کرد:

- مربی انسان‌گرا،
- مربی تسهیل‌کننده یادگیری خود راهبر،
- مربی محیط شهروند پرور،
- مربی فراهم‌کننده محیط سازنده گرا و
- مربی محیط خانوادگی (حسینی و شیرینی، ۱۳۹۸).

اعضای جامعه مدرسه می‌توانند به معلمان کمک کنند تا هر پنج بعد ذکر شده را در برگیرند و معلمان باید تلاش کنند تا علاوه بر زمان تدریس عادی خود در دوران بحرانی مانند دوران کرونا، به‌منظور عدم کاهش اشتیاق فراگیران به آموزش، هر پنج بعد را رعایت کنند.

بحث معلم فراخوانی از مهارت‌های داشتن روحیه مناسب، مهارت گوش دادن مؤثر، ایجاد آموزش دلپذیر، ارتباط مؤثر از سوی معلم و دانش‌آموز شروع می‌شود و تا صراحت داشتن نسبت به خود و دیگران، رعایت انضباط معقول و فراخواندن یا دعوت خویش ادامه می‌یابد (میلر، ۱۹۴۳) و حتی جامعه مدرسه هم مدنظر است. هدف از نظریه فراخوانی پرکی، ترغیب افراد به غنی‌سازی زندگی خود با هر یک از چهار بعد اصلی زیر است:

- ۱- شخصاً فراخوان خود باشید.
- ۲- شخصاً فراخوان دیگران باشید.

۳- از نظر حرفه‌ای فراخوان خود باشید.

۴- از نظر حرفه‌ای فراخوان دیگران باشید (پرکی و نواک^۱ ۱۹۹۶).

طبق نظریه مدرسه فراخوانی همه افراد در زمینه آموزش باید فراخوان باشند. پرکی به معلمان توصیه می‌کند که آن‌ها هم باید آمادگی فراخواندن خویش را داشته باشند. اگر باور داریم که فراخواندن امری مهم است؛ پس باید با فراخواندن خود این امر را آغاز کنیم، رفتاری مستوجب سرزنش از خود بروز ندهیم، بهتر لباس بپوشیم، کمتر بخوریم، ورزش کنیم، مشارکت کنیم، به گروه‌ها بپیوندیم و راه‌هایی برای حضور و اعلام وجود در این جهان پیدا کنیم. وی فنون خاصی را مطرح می‌کند که با استفاده از آن‌ها می‌توان دانش‌آموزان را به سرمایه‌گذاری در زمینه یادگیری فراخواند. برخی از این فنون عبارتند از:

- جوی دلپذیر در کلاس درس تدارک ببینید.
- به مکنونات دانش‌آموز دسترسی پیدا کنید، یا اینکه دریابید دانش‌آموز چیست.
- از دانش‌آموزان بخواهید اسامی خود را با یکدیگر عوض کنند و ببینند دوست دارند چه نامیده شوند.
- دانش‌آموزان را تشویق کنید تا درباره خود صحبت کنند و بدین ترتیب ویژگی‌های منحصر به فرد آن‌ها را مشخص کنید.
- یک کتابخانه باز تدارک ببینید. کتاب‌ها را برای استفاده دانش‌آموزان در دسترس نگه دارید و در بعضی مواقع کتاب‌ها را به دانش‌آموزان هدیه کنید.
- به دانش‌آموزان بفهمانید که غیبت آن‌ها موجب دل‌تنگی شما شده است. اگر دانش‌آموزی غیبت می‌کند، یادداشتی برای او بفرستید.
- فراخوان‌ها یا دعوت‌هایی به عمل آورید که اثر مضاعف داشته باشد.
- دانش‌آموزان را در حضور سایر معلمان یا والدین تشویق کنید.
- خدمات پستی مناسبی تدارک ببینید. یک صندوق پستی تهیه کنید که دانش‌آموزان بتوانند با استفاده از آن، یادداشت‌هایی به یکدیگر یا معلم خود بفرستند.
- از دانش‌آموزان خبره استفاده کنید. معلمان می‌توانند از تخصص دانش‌آموزان در هر زمان ممکن استفاده کنند.
- بنا بر یافته‌های به دست آمده می‌توان گفت: معلمان و آموزش‌دهندگان در دوران همه‌گیری کرونا می‌توانند از فنون ذکر شده پرکی در آموزش مجازی استفاده کنند تا به شکلی، فراخوان دانش‌آموزان خود باشند. آن‌ها با پرسش در مورد علت غیبت دانش‌آموز به او می‌فهمانند که حضورش در کلاس مهم است و به نوعی فراخوان او هستند. بدین صورت دانش‌آموز هم به شخصه می‌تواند شخصاً فراخوان خود باشد. لازم به ذکر است این نکته می‌تواند شروع تحولات مفیدی در آموزش مجازی در مواقع بحرانی باشد.

¹. Purki & Novak

نتیجه گیری

نتایج به دست آمده از یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که آموزش مجازی حتی در دوران پسا کرونا نیز در حال رونق یافتن بوده و معلمان و دانش آموزان و اعضای جامعه آموزشی، حتی خانواده‌ها باید خود را با این روش تطبیق دهند و فراخوان خود باشند. نیز متخصصان در حیطه آموزش مجازی می‌بایست آموزشی را در این دوران تدوین کنند که فرایند مدرسه فراخوانی و معلم فراخوانی آسیب نبیند و دانش آموزان در مواجهه با معلمان همانند قبل، رغبت و اشتیاق داشته باشند. با عنایت به نکات اشاره شده، نحوه تعامل معلم و دانش آموز نباید در این دوره آسیب ببیند. معلمان باید تلاش کنند تا سبک آموزشی خود در آموزش‌های مجازی را نسبت به آموزش‌های سنتی تغییر دهند و به نحوی بهبود عمل کنند. نحوه تعامل دوسویه معلم و دانش آموز در آموزش مجازی حائز اهمیت است و همان طور که ذکر شد؛ یکی از مشکلات برنامه‌های آموزشی تلویزیونی در آغاز دوران کرونا، عدم تعامل دانش آموز و معلم بوده است. در نهایت می‌توان چنین نتیجه گرفت که معلمان در این دوران با آموزش مجازی باید به دانش آموز به عنوان فردی توانمند، ارزشمند و مسئول بنگرند و برای بهتر عمل کردن در این زمینه می‌توانند از فنون پرکی به صورت دقیق استفاده کنند.

واژگان کلیدی: مدرسه فراخوانی، عصر پسا کرونا، تعامل، آموزش مجازی

منابع

بابایی، محمود (۱۳۸۹). *مقدمه‌ای بر یادگیری الکترونیکی*، تهران: چاپار جی. پی. میلر (۱۳۹۸). *نظریه‌های برنامه درسی*. ترجمه محمود مهرمحمدی. تهران: سمت.

حسینی، سیده زهرا و شیرینیگی، ناصر (۱۳۹۸). درک اعضای جامعه مدرسه از مفهوم معلم فراخوانی، مدیریت مدرسه، شماره ۷: ۳۲۸-۳۴۷.

خبرگزاری ایرنا (۱۳۹۹). ۲۰۲۰ سال سخت آموزش در جهان، ۳۲۰ میلیون دانش آموز به مدرسه نرفتند. بازبایی شده در تاریخ ۵ مهر ۱۴۰۰ از <https://www.irna.ir/news/84165861/%DB%B2%DB%B0%DB%B2%DB%B0>

شمسی گوشکی، محسن؛ توکلی، اسما؛ دانش، هانیه؛ چراغ‌داری، هانیه (۱۴۰۰). مطالعه آموزش مجازی بر یادگیری دانش آموزان و میزان رضایت‌مندی در دوران کرونا، سومین همایش بین‌المللی تدبیر علوم مدیریتی، تربیتی، اجتماعی و روانشناسی.

شورت، ادmond. سی (۱۳۸۸). *روش‌شناسی مطالعات برنامه درسی*. ترجمه محمود مهرمحمدی و همکاران، تهران: سمت.

غفوری فرد، منصور (۱۳۹۹). رونق آموزش مجازی در ایران: توان بالقوه‌ای که با ویروس کرونا شکوفا شد. *مجله آموزش در علوم پزشکی*، شماره ۲۰: ۳۳-۳۴.

نادری، عزت‌الله؛ سیف نراقی، مریم (۱۳۹۵). *راهنمای عملی فراهم‌سازی تحقیق*. تهران: روان.

Clark, R. C. & Mayer, R. E. (2003). *E-Learning and the Science of Instruction*. England: Wiley.

Desanctis, G.; Yard; R., Michael; J., Lu; Anne Laure, Fa. (2003). Learning in Online Forums. *European Management Journal*. 21(5). pp. 565-577.

Othman, S. A.; Atan, H. & Guan, Ch. K. (2005). The Open University Malaysia Learning Management System. *International Journal of Instructional Technology & Distance Learning*. 2(11).

Purkey, W. W. & Novak, J. M. (1996). *Inviting School Success: A self-Concept Approach to Teaching, Learning, and Democratic Practice*. 3th Edition. Wadsworth Publishing. Belmont, California.

Purkey, W. W. (1978). *Inviting School Success: A Self-Concept Approach to Teaching and Learning*. Belmont, Calif.: Wadsworth.